

totxos i n'estiguin empudeïts els que ara la tenen a sou d'escot» (bravata del bandit indòmit que té captiva l'esquerpa xicota), id. (*Puny*, VIII, 147 (118); XXII, 342 (264)); «Ara l'oncle -- l'ensenyava a dretes, i ella, que sota la viva afalagadora adquirida per la seva mena de tracte amb els homes, era *totxa* d'enteneniment, amb la força del sentiment que la commovia, ho aprenia tot --», Coromines (*Pigmalió*, IX, 132); i veg. les cites dels emp. Pous i BTrinxeria i altres, que en dona *AlcM*. Altrament ja en els primers barboteigs teatrals del nostre S. XIX: «No, no, fora dubtes folls: / creu Janet, no siguis *totxo*: / tants n'hi ha (i van amb birlotxo), / que creuen que el rei és sant», Abdon Tarrades (*Lo Rei Micomicó*, ed. Barcino, 156). Del cat. fou manllevat el sd. campid. *toçeu* «palurdo, toscó» (Wagner, *RFE* IX, 240; *BDC* x, 145).

En tot això es transparenta encara el sentit inicial de la comparació amb el garrot gros, grofollet i sense punta; mot mossàrab propagat cap al NordEst, que com sol passar amb tals manlleus a un substrat socialment vençut, ho fa amb el sentit metafòric i pejoratiu, amb més èxit encara que en el seu sentit propi.

Aquí tenim, però, els andalusos Nebr. i *PAlc.*, que ens recorden l'antic niu i focus d'on tot això prové, car si Nebr. dona el mot pròpiament cast., *atronado*, acompanyant-lo amb *atochado*, *PAlc* es limita a posar la glossa cast.-aràbiga «*atochado*: mutahámig» (107b 22), segurament perquè el mot viu en el regne de Granada, conquesta recent en el seu any 1505. Amb un curiós eco encara ara en el conservador llenguatge de la gent de mar catalana: «*atotxar-se*: quedar una corda embolicada, i no tibant amb la força que es desitja» (Barceloneta, *BDC* XII, 8). I «*totxo*: ham de ferro de 7 cm. de llarg, escat amb sardina, per pescar lluç; ham del n.º 15», grossa i grossera mena d'enginy piscatori (*BDC* XIV, 66).

D'altra banda *totxo* «maó més gruixut que l'ordinari» (Moll), «maó gruixut, de superfícies aspres, pesat, fet d'argila i arena i cuit al forn» (Blanes, *BDC* XIII, 62), segons Moll pron. amb *ó* tancada en el Penedès i a Bna., i amb oberta a Solsona, Torelló i Lledó d'Empordà (*BDC* XXIII, 33), així també en el Maresme; «el rajoler explicava la manera de fer bassada, i com se posa 'l fang per emmotllar una restellera de *totxos*», «tots cridaven que 'l seu treball era 'l més dolorós -- però tots l'enyoraven: el rajoler sermonava que, però, encara li agradaria fer un centenar de *totxos* --», Coromines *Presons Imag.*, 165, 166).²

La investigació romanística va anar esmaperduda sobre l'etimologia i història d'aquesta important família de mots pan-hispànics, proposant una sèrie contradictòria d'etimologies vagues i diverses: Diez, Spitzer, GDiego i jo mateix per a *tòs*/TOZUELO; Simonet, Krüger, GDiego, Cor., per a *totxo*/TOCHO; Simonet, Krüger, M-Lübke, per a ATOCHA; Storm, Cornu, Todd, M-Lübke, GDiego etc. per a RETOZAR.

Moltes d'aquestes teories són òbviament impossibles; i que les altres són també insatisfactòries, o defensables només en part, es demostra clarament en aquests 4 articles del *DCEC/DECH*: fóra temps per-

dut reprendro-ho ací, car si algú volgués insistir-hi pot trobar-ho tot en la meua obra castellana. On es va donar per primera vegada (sobre útils indicacions de Sainéan i de Jaberg) una explicació coherent i ben fundada, amb l'avantatge de ser aplicada a tot aquest conjunt; etimologia pre-romana que ha obtingut el vot favorable, i tan qualificat, d'homes com Moll (*AlcM*) i Rohlf: hi aporta aquest, encara, bearn. *toussoù*, gc. (H.-Pyr.) *toudou* «sommel de la tête» (*ALGc.*, mapa 1238), *toussoù* «crâne, front», Ariège *tòs* et *tòssa* 'tertre', 'colline' (Castet) (*Le Gc.*, § 111).

En el més essencial hi coincideix també Krüger (1925, seguit pel REW, 8602c): només és que jo indico com a base pre-romana *TAUCIA i ell vol *TAUTIA. Aquesta forma és dolenta fonèticament, perquè -TJ- no explicaria la forma de la consonant interna (fora del portuguès i el cast. antic, en els quals -CJ- i -TJ- donen resultat igual: allà, tots dos la sorda ç, ací tots dos l'antiga sonora -z-); però en mossàrab -TJ- dona z i no pas ç; i en català i gascó, en els quals AU, no forma trava, hauríem d'esperar sonorització (-z- o zero), i no pas la sorda ç, si la base fos -TJ-; mentre que -CJ- no s'hi sonoritza mai (cf. p. ex. el tractament de GAUDIUM > *goig*, ALAUDA > *alosa*, -ITIA > *-esa*, RAUC- > *rogall* etc.).²⁵

Però la base que tenia Krüger per al seu postulat no era més que un altre postulat pre-romà *TAUTA (d'on *TAUTIA seria derivat), que ell suposava a la base d'un port. pop. *touta* 'tòs, clatell'; i el seu derivat *toutiço* id., aquest ja documentat en el S. XVI per Ferreira de Vasconcelos i Gil Vicente; davant l'objecció fonètica, Krüger proposava (*NRevFHis*, IV, 252-3) modificar-ho en *TAUTTIA amb TT doble: base absolutament indefensible des del punt de vista fònic, puix que no hi pot haver una geminada darrere diftong en cap llenguatge de la Romània ni a penes d'enlloc (l'accent s'hauria desplaçat en **tauttia*). En realitat *touta* i *toutiço*, són alteracions purament portugueses i locals de *toüça*, per contaminació de la -t- de llur sinònim COGOTE, que, precisament és molt viu, i de forma semblant, en aquests dialectes: trasm. *cocota/cocote/quetote*, Límia *cocote*, Viana-do-Castelo *cutra*, ast. occid. *cocorota*, oc. ant. *cogot* etc. (*RLus*, XIII, 115, 122; XXVIII, 270; VKR XI, gloss., i *DCEC/DECH*).³

En canvi sí que és valuós el suport, que aporta a la base pre-romana TAUC-, un derivat *TAUCINU que designa una altra mena de mata aixaparrada, com l'espart: bearn. *tausí* «chêne blanc» (Quercus coriaria); a la Sule usen aquest mot, afrancesat en *tauzin*, per traduir el bc. *ametz* «quejigo» (Azkue). Aquí ja estem en zona pròxima a la ibèrica, i entre AU i I la -z- ve de c: hi ha, doncs, una base *TAUCINU que ja lliga amb *TAUCIA i designa una planta anàloga.

Ara bé l'àrea d'aquesta paraula s'estén fins al Nord-oest de l'Armanhac: Cénac-Moncaut ja recollí *tauzin* m. «chêne noir» i *tauziero* «gros chêne noir» (*Dictionnaire gc. du Gers*, s. v.); Polge, en fer-ne una petita monografia toponímica, dedicada als noms propis *Tauzin*, i collectiu *Tauzià*, *Tauziet*, -*ziède*, explica que és «une essence atlantique: le limite E. atteint la ligne